

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та

менеджменту /ЦЗДВН

Кафедра міжнародних економічних відносин

«До захисту допущено»

Завідувач кафедри

_____ Петрушенко Ю.М.
(підпис)

_____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня бакалавр

зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійної програми «Міжнародні економічні відносини»
на тему «СВІТОВІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ, ЇХ ПРОЯВИ, НАСЛІДКИ ТА
ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ»

Здобувачки групи __МЕ-01а__ _____ _Вікторії Жалдак_
(підпис)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ _Вікторія Жалдак__
(підпис)

Керівник Старший викладач кафедри, к.е.н. Світлана Тарасенко _____
(підпис)

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут бізнесу, економіки та менеджменту / ЦЗДВН

Кафедра міжнародних економічних відносин

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА
(спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»)

здобувачу 4 курсу, групи МЕ-01а
(номер курсу) (шифр групи)

Жалдак Вікторія Олегівна

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «СВІТОВІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ, ЇХ ПРОЯВИ, НАСЛІДКИ ТА ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

затверджена наказом по університету від «08» травня 2024 року №0485-VI.

2. Термін подання здобувачем закінченої роботи «30» травня 2024 року.

3. Мета кваліфікаційної роботи дослідження світових фінансових криз, аналіз їх проявів, наслідків та формування заходів попередження.

4. Об'єкт дослідження – світові фінансові кризи XX-XXI століть.

5. Предмет дослідження – процеси розгортання світових фінансових криз XX-XXI століть та формування заходів з їх попередження.

6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах Національного банку України, Світового банку, Державної служби статистики України, аналітичні огляди інших країн.

7. Орієнтовний план кваліфікаційної бакалаврської роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

Розділ 1. Теоретичні засади дослідження світових фінансових криз – 23.04.2024.

У розділі 1 описати різні підходи до визначення світових фінансових криз; навести фактори, які зумовлюють виникнення світових фінансових криз; проаналізувати методологічні підходи до дослідження світових фінансових криз.

Розділ 2. Аналіз світових фінансових криз XX-XXI століть - 15.05.2024.

У розділі 2 охарактеризувати світові фінансові кризи XX-XXI століть; дослідити динаміку розвитку світових фінансових криз; проаналізувати вплив світових фінансових криз на економіку України.

Розділ 3. Заходи попередження світових фінансових криз - 20.05.2024.

У розділі 3 навести та проаналізувати індикатори ранньої діагностики світових фінансових криз; розробити модель заходів попередження світових фінансових криз.

Дата видачі завдання: «08» квітня 2024 року

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня бакалавр
на тему «СВІТОВІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ, ЇХ ПРОЯВИ, НАСЛІДКИ ТА
ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ»

здобувача Жалдак Вікторії Олегівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

Основний зміст бакалаврської роботи викладено на 54 сторінках, включаючи список літератури з 55 джерел на 8 сторінках. Робота містить 20 таблиць, 1 рисунок.

Глобальна фінансова система є складним механізмом, який вимагає стабільності для національних економік і світової торгівлі. Однак це також може бути джерелом потрясінь і криз. Історичні фінансові кризи розвивалися разом з економічним розвитком і глобалізацією.

Важливість цієї теми підтверджують Нобелівські лауреати, такі як Річард Талер, який досліджував поведінкову економіку та запропонував системи запобігання фінансовим кризам, таким як криза 2008 року.

Мета роботи полягає в дослідженні світових фінансових криз, аналізі їх проявів, наслідків та формуванні заходів попередження.

Для досягнення даної мети в роботі було поставлено та вирішено такі завдання:

1. Розглянуто теоретичні засади аналізу світових фінансових криз:
2. Проаналізовано світові фінансові кризи ХХ-ХХІ століть.
3. Сформовано заходи ранньої діагностики та попередження світових фінансових криз.

У дослідженні використовувалися ефективні методи: індукція, дедукція, аналіз, синтез, логічний та порівняльний підходи.

Отримані результати кваліфікаційної бакалаврської роботи:

1. Світова фінансова криза виникає через неадекватне регулювання ринку, надмірну заборгованість та спекуляції, що може призвести до зниження цін на активи та зростання безробіття. Його вирішення вимагає

міждисциплінарного підходу, що включає економічний, фінансовий, поведінковий і політичний аналіз.

2. Глобальні фінансові кризи 20-го і 21-го століть мають різні причини, починаючи від дій банків і закінчуючи глобальними подіями, але всі вони призводять до серйозних економічних наслідків.

3. У дослідженні розглядається вплив фінансової кризи на економіку США, наголошується на важливості історичного аналізу для розуміння економічних тенденцій та ризиків.

4. У дослідженні представлено макроекономічні показники світових фінансових криз. Коефіцієнт віртуалізації виділено як індикатор ризику фінансових криз, що дозволяє оцінити динаміку віртуалізації та виявити потенційні загрози. Розроблено заходи щодо запобігання фінансовим кризам на основі аналізу віртуалізації економіки та динаміки цього коефіцієнта.

Апробація дослідження була здійснені на конференції «Міжнародні економічні відносини та сталий розвиток», Суми, 2024.

Ключові слова: СВІТОВІ ФІНАНСОВІ КРИЗИ, ВВП, ІНФЛЯЦІЯ, ВАЛЮТНИЙ КУРС, МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ, САЛЬДО ПЛАТІЖНОГО КУРСУ КРАЇН, ВОЛАТИВНІСТЬ ВАЛЮТНОГО КУРСУ КРАЇН.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2024 рік

Рік захисту роботи – 2024 рік.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ.....	9
1.1 Поняття світових фінансових криз та фактори, що зумовлюють їх виникнення.....	9
1.2 Методологічні підходи до дослідження світових фінансових криз.....	14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ ХХ-ХХІ СТОЛІТЬ.....	18
2.1 Характеристика та порівняльний аналіз світових фінансових криз ХХ-ХХІ століть.....	18
2.2 Особливості та динаміка розвитку світових фінансових криз.....	25
2.3 Вплив світових фінансових криз на економіку України.....	28
РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ....	31
3.1 Індикатори ранньої діагностики світової фінансової кризи.....	31
3.2 Розроблення заходів з попередження фінансової кризи.....	36
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ	50

ВСТУП

Сучасна світова фінансова система є складним і динамічним механізмом, стабільність якої є важливою для розвитку національних економік та світового господарства. Проте, вона також може стати причиною шоків і потрясінь.

Історичний розвиток світової економіки супроводжувався фінансовими кризами, які змінювалися разом із розвитком глобальної економіки, інтеграцією та глобалізацією. Зростання міжнародних економічних відносин призводить до швидшого поширення криз і ускладнює подолання їх наслідків. Ці кризи перетинають національні кордони, стають глобальними, частішими та більш руйнівними.

Подальша фінансова глобалізація сприяє частішій появі періодів світової фінансової нестабільності, що робить необхідним постійний моніторинг, систематичне вивчення та аналіз. Раннє виявлення передкризових факторів і розробка ефективних заходів попередження допоможуть мінімізувати негативні наслідки світових фінансових криз.

Важність вивчення цієї теми підкреслюється тим, що майже всі лауреати Нобелівської премії, незалежно від їхніх спеціалізацій, розуміють необхідність моделювання та управління фінансово-економічними кризами. Наприклад, Річард Талер, професор Чиказького університету, який отримав Нобелівську премію в 2017 році за дослідження у галузі поведінкової економіки, звертав увагу на можливість використання «розумних» стимулів для уникнення подібних негативних явищ в економіці, як криза 2008 року.

Зважаючи на вищезазначене, можна стверджувати, що сучасні тенденції та розвиток світової економіки сприяють виникненню суперечностей у соціально-економічних системах різних країн, включаючи Україну. Фінансова криза в центрі уваги є лише однією з проявів цих суперечностей.

Мета роботи полягає в дослідженні світових фінансових криз, аналізі їх проявів, наслідків та формуванні заходів попередження.

Для досягнення даної мети в роботі було поставлено та вирішено такі завдання:

4. Розглянуто теоретичні засади аналізу світових фінансових криз:
5. Проаналізовано світові фінансові кризи ХХ-ХХІ століть.
6. Сформовано заходи ранньої діагностики та попередження світових фінансових криз.

Предмет дослідження: процеси розгортання світових фінансових криз ХХ-ХХІ століть та формування заходів з їх попередження.

Об'єкт дослідження: світові фінансові кризи ХХ-ХХІ століть.

Наукова новизна дослідження полягає в виявленні особливостей фінансових криз 21 сторіччя.

Практичне значення дипломної роботи з теми «Світові фінансові кризи, їх прояви, наслідки та заходи попередження» полягає в розробці практичних рекомендацій щодо попередження та мінімізації наслідків світових фінансових криз, у підвищенні ефективності функціонування світової фінансової системи, а також розробленні рекомендацій щодо попередження фінансових криз.

Теоретичне значення дипломної роботи з теми «Світові фінансові кризи, їх прояви, наслідки та заходи попередження» полягає в поглибленні теоретичного розуміння сутності та закономірностей світових фінансових криз.

У процесі дослідження використовувалися ефективні методи: індукції, дедукції, аналізу, синтезу, логічний, порівняльний підходи. Теоретичною основою дослідження світових фінансових криз стали ідеї та концепції, викладені в працях вітчизняних та зарубіжних вчених: Д. Бхумік, В. Козирьова, Т. Васильєва, О. Заруцька, В. Бойченко, Муса А. Субех. , Н. Довга, Н. Насер, О. Барановський, С. Бестужева, Ю.Покатаєва.

Основою для роботи є дані Національного банку України, Світового банку, Державної служби статистики України; звіти з відкритих джерел від різних міністерств та державних установ; наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців; Періодики; матеріали конференції; та глобальних інтернет-ресурсів.

Основний зміст кваліфікаційної бакалаврської роботи викладено на 54 сторінках, зокрема список використаних джерел із 55 найменувань, який розміщено на 8 сторінках. Робота містить 20 таблиць, 1 рисунок.

Апробація дослідження була здійснена на конференції «Міжнародні економічні відносини та сталий розвиток», 2024 [50].

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

1.1 Поняття світових фінансових криз та фактори, що зумовлюють їх виникнення

Світові фінансові кризи є серйозними потрясіннями, які впливають на глобальну економіку та фінансову систему. Вони зазвичай характеризуються різким падінням цін на акції, облігації та інші фінансові інструменти, зниженням кредиту, зростанням безробіття та скороченням економічного зростання.

Сучасні фінансові кризи мають великий вплив на світову економіку. Зміни у закономірностях розвитку глобальної економіки призводять до зміни параметрів цих криз. На початкових етапах свого розвитку фінансові кризи не мали великого масштабу і зазвичай обмежувалися окремими регіонами через низький рівень економічних зв'язків між країнами. Однак подальший розвиток міжнародних економічних відносин призводить до того, що фінансові кризи стають глобальними проблемами, які вимагають уваги та спільних зусиль для їх вирішення [1,2].

Виділяють 5 підходів до визначення поняття «світова фінансова криза»:

1. Економічний підхід – економісти часто визначають фінансову кризу як раптовий і значний збій на фінансових ринках, який може мати серйозні наслідки для реальної економіки. Цей підхід фокусується на економічних факторах, які сприяють кризі, таких як надмірне кредитне плече, бульбашки цін на активи та дисбаланс у фінансовій системі. Вчені, які використовували економічний підхід до визначення поняття «світова фінансова криза»: Мілтон Фрідман «Природа грошей і банківських систем» (1956), «Монетарна теорія і історія» (1971), Белла Аббот «Кризи у світовій економіці: причини та наслідки» (1994), «Азія в кризі: 1997 та уроки» (2000), Річард Тейлер «Незавершені справи: нові ідеї щодо фінансових криз» (2008), «Чому фінансові кризи відбуваються і що з ними робити» (2010), Нурюль Іслам «Валютні кризи та валютні режими: теорія, досвід та політика» (2000), «Фінансові кризи та глобальна економіка» (2008), Кармен Райнхарт і Кеннет Рогофф «Це вже було раніше: вісім століть

фінансових криз» (2009), «10 причин, чому країни зазнають невдач: від багатства до бідності» (2011).

2. Фінансовий підхід – фінансові експерти можуть визначити фінансову кризу як раптове і значне порушення у фінансових установах і на ринках, яке може призвести до втрати довіри і відкликання фінансування. Цей підхід фокусується на фінансових факторах, які сприяють кризі, таких як дефіцит ліквідності, кредитна криза та банкрутство фінансових установ. Вчені, які використовували фінансовий підхід до визначення поняття «світова фінансова криза»: Бен Бернанкі «The Fed and the Financial Crisis» (2013), Анн Кругер «What Went Wrong: Financial Crises and the Free Market» (2009), Марк Блаундалл «Bankrupt: The Mondale Commission and the Fall of the BCCI» (1991), Тімоті Фрідман "Exorbitant Privilege: The Dollar and the Future of the World Economy" (2001).

3. Поведінковий підхід – поведінкові економісти можуть визначити фінансову кризу як колективну неспроможність прийняти рішення інвесторами, регуляторами та іншими учасниками ринку. Цей підхід фокусується на психологічних і соціальних факторах, які сприяють виникненню кризи, таких як стадна поведінка, інформаційна асиметрія та моральний ризик. Вчені, які використовували поведінковий підхід до визначення поняття «світова фінансова криза»: Даніель Канеман «Thinking, Fast and Slow» (2011), Амір Етцоні «The Limits of Price» (2003), Роберт Шиллер «Irrational Exuberance» (2000), Кассондра Мюллер «Animal Spirits: How Human Psychology Drives Financial Markets and Economies» (2009).

4. Політичний підхід – політологи можуть визначити фінансову кризу як кризу політичної легітимності та авторитету, яка може підірвати стабільність фінансової системи. Цей підхід фокусується на політичних факторах, які сприяють кризі, таких як регуляторне захоплення, корупція та вплив груп з особливими інтересами. Вчені, які використовували політичний підхід до визначення поняття «світова фінансова криза»: Джозеф Стігліц «Freefall: Free Markets and the Global Crisis» (2009), Гейл Брейер «Freefall: Free Markets and the

Global Crisis» (2009), Джон Холмстром «Times of Turmoil: How Politics and Social Conflict Shape Financial Crises» (1986).

5. Міждисциплінарний підхід – деякі вчені виступають за міждисциплінарний підхід, який поєднує в собі елементи економічного, фінансового, поведінкового та політичного підходів. Цей підхід визнає, що фінансові кризи є складними явищами, які вимагають всебічного розуміння різних факторів, що сприяють їх виникненню та поширенню. Вчені, які використовували міждисциплінарний підхід до визначення поняття «світова фінансова криза»: Нурюль Іслам, Чарльз Ліндблом «The Policy-Making Process» (1968), Марк Блаундалл «Bankrupt: The Mondale Commission and the Fall of the BCCI» (1991).

Таким чином, світова фінансова криза – це складний і динамічний процес трансформації фінансово-економічної системи під впливом шоків або систематичного накопичення невідповідності у видатках та доходах фінансово-економічної системи, що впливає на глобальну економіку. Ця криза виникає з різних причин, таких як недостатня регуляція фінансових ринків, надмірне боргове навантаження, спекулятивні операції та інші фактори. Вона може мати серйозні наслідки для країн, компаній та громадян, і вимагає уважного аналізу та відповідальних рішень [3,4].

Світові фінансові кризи не виникають раптово. Їх появі сприяє комплекс взаємопов'язаних факторів, які можна умовно поділити на кілька груп. Розуміння цих причин є ключовим для запобігання майбутнім кризам та забезпечення стійкості світової економіки.

До основних факторів, які зумовлюють виникнення світових фінансових криз, належать:

1. Економічні чинники – це можуть бути ситуації, коли кредитування стає неконтрольованим, ринки нерухомості та цінних паперів перегріваються, а державні витрати перевищують припустимі межі, що призводить до фінансових криз.

2. Фінансові чинники – це включає в себе відсутність ефективного контролю за фінансовими установами, використання ризикованих фінансових інструментів та методів, а також залежність від зовнішнього капіталу, що може спричинити кризу.

3. Політичні чинники – це зміни в політичному ландшафті, корупція, нестабільність або конфлікти, які можуть негативно вплинути на фінансову систему та спричинити кризу.

4. Технологічні чинники – це швидкі технологічні зміни, які можуть вплинути на фінансову систему та призвести до кризи, наприклад, через впровадження цифрових валют або автоматизованої торгівлі.

5. Екологічні чинники – це зміна клімату, природні катастрофи та інші екологічні проблеми, які можуть вплинути на фінансову систему та призвести до кризи.

6. Психологічні чинники – це надмірний оптимізм або песимізм інвесторів, групова поведінка та інші когнітивні упередження, які можуть сприяти виникненню фінансових бульбашок та криз.

7. Регуляторні чинники – це недостатній нагляд за фінансовою системою, недостатня регуляція ризикованих фінансових інструментів та практик, а також недостатня координація між регуляторами, що можуть сприяти виникненню кризи.

8. Демографічні чинники – зміни в демографічних показниках, таких як вік, стать, освіта та дохід населення, можуть впливати на фінансову систему та призводити до кризи. Наприклад, зміни в пенсійних системах або зростання попиту на пенсійні фонди можуть призвести до фінансової кризи.

9. Геополітичні чинники – політичні потрясіння, такі як тероризм, війни та конфлікти, можуть впливати на фінансову систему та призводити до кризи. Наприклад, воєнні конфлікти можуть призвести до дестабілізації фінансових ринків та зниження інвестиційної активності.

10. Культурні чинники – культурні норми, цінності та установлення можуть впливати на фінансову систему та призводити до кризи. Наприклад

культурні норми, які сприяють ризикованій поведінці або недовірі до фінансових установ, можуть призвести до фінансової кризи.

11. Торгові чинники – зміни в міжнародній торгівлі, такі як зміни в торговельних угодах або зростання протекціоністських тенденцій, можуть впливати на фінансову систему та призводити до кризи. Наприклад, зміни в торговельних потоках можуть призвести до змін в обсягах експорту та імпорту, що впливає на фінансові ринки [5,6].

У табл.1.1 систематизовано фактори розвитку світових фінансових криз у 21 столітті та визначено специфіку їх впливу.

Таблиця 1.1 – Фактори розвитку світових фінансових криз у 21 столітті та їх специфіка (розроблено автором на основі [7]).

Фактори	Вплив
Глобалізація	Взаємозалежність економік світу, що призводить до швидкого поширення криз
Фінансова дерегуляція	Неконтрольоване зростання та підвищення ризиків
Надмірне кредитування	Формування фінансових бульбашок
Макроекономічні дисбаланси	Вища вразливість до криз
Віртуалізація економіки	Формування спекуляцій, ризиків кібератак на фінансові установи та інфраструктуру
Поява нових фінансових активів, інструментів	Поява нових фінансових активів та інструментів (деривативи, структуровані продукти, трейдинг) посилюють системний ризик (фінансові втрати, пов'язані зі зміною кон'юнктури фінансового ринку)
Зменшення ресурсів	Зростання цін на сировину та енергоносії, що формує інфляційні витки

Таким чином, у 21 столітті фінансові ринки є взаємопов'язанішими і глобалізованішими; розвиток технологій і кіберпростору створили нові можливості для фінансових злочинів та маніпуляцій; поява нових фінансових інструментів, таких як криптовалюти вносить додаткову непередбачуваність у фінансові ринки і формує нові джерела ризику для фінансової системи в цілому; що відрізняє їх від криз минулого. Розуміння різних чинників, які сприяють цим кризам, таких як економічні, фінансові, політичні, технологічні, екологічні,

поведінкові, регуляторні, демографічні, геополітичні та культурні чинники, необхідне для запобігання майбутнім кризам та забезпечення стійкості світової економіки.

1.2 Методологічні підходи до дослідження світових фінансових криз

Дослідження світових фінансових криз вимагає застосування методологічного підходу. Найпоширеніші методологічні підходи до вивчення глобальних фінансових криз наведено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Методологічні підходи до вивчення глобальних фінансових криз (розроблено автором на основі [8]).

Методологічні підходи	Ключові аспекти	Приклад
Теоретико-методологічний підхід	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розширення та поглиблення теоретичної бази. 2. Підвищення точності та надійності прогнозів. 3. Розширення сфери застосування моделей. 	Використання моделі Black-Scholes для оцінки ризику деривативів перед фінансовою кризою 2008 року.
Міждисциплінарний підхід	<ol style="list-style-type: none"> 1. Посилення координації та інтеграції знань з різних дисциплін. 	Дослідження впливу корупції, недостатнього регулювання та глобалізації на азіатську фінансову кризу 1997 року.
Практичний підхід	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тестування та оцінка ефективності моделі контролю. 2. Інтеграція моделі контролю в систему управління фінансовою системою. 3. Підвищення рівня обізнаності щодо моделі контролю. 	Аналіз впливу політики квантитативного пом'якшення на відновлення економіки після глобальної фінансової кризи 2008 року.

Отже, дані табл. 1.2 дозволяють визначити спільні та відмінні риси між підходами.

➤ Відмінності:

1) фокус дослідження: у теоретико-методологічному підході акцентується на розширенні теоретичної бази та підвищенні точності моделей

для прогнозування фінансових криз; міждисциплінарний підхід зосереджується на інтеграції знань з різних дисциплін для розуміння фінансових криз з різних точок зору; практичний підхід орієнтований на тестування та оцінку ефективності практичних моделей контролю фінансових криз;

2) методологія: підходи базуються на використанні різних методів та моделей аналізу фінансових криз: теоретико-методологічний підхід використовує математичні моделі та теоретичні концепції для розуміння причин, динаміки та наслідків фінансових криз. Ці методи включають: моделі загальної рівноваги, моделі поширенні інфекції. Міждисциплінарний підхід поєднує методи з різних дисциплін, таких як економіка, фінанси, соціологія та психологія, для вивчення фінансових криз. Ці методи включають історичний аналіз, опитування та інтерв'ю та аналіз даних. Практичний підхід фокусується на використанні методів для аналізу та вирішення реальних проблем, пов'язаних з фінансовими кризами. Ці методи використовують: стрес-тестування, аналіз ризиків та розробку політики.

➤ Спільні риси:

1) усі три підходи зосереджені на аналізі фінансових криз, їх причин, наслідків та способів запобігання;

2) практична цінність: підходи мають практичну цінність для розроблення політик запобігання та подолання криз [9,10,11].

Система показників для аналізу світових фінансових криз використовується для виявлення факторів, що передують кризам, та створення ефективних засобів запобігання, спрямованих на зменшення негативних наслідків таких криз [12,13].

На сучасному етапі економічної науки досі немає загального консенсусу щодо ідентифікації макроекономічних показників, які використовуються для раннього попередження про фінансові кризи. Як наслідок, виникає складність вибору відповідних макроекономічних показників для аналізу, особливо в умовах нестабільності світової фінансової системи.

Міжнародні організації використовують різні підходи для вимірювання фінансового стану національних економік, проте важливо відзначити, що ці методи, переважно, є методичними. Міжнародний валютний фонд розробив численні бази даних, які базуються на аналізі їхніх власних даних, що дозволяє їм визначити ступінь фінансової нестабільності. Ці бази даних включають статистику зовнішнього боргу, Спеціальний стандарт поширення даних (SDDS) та індикатори фінансової стійкості (FSI).

SDDS включає в себе набір показників, які використовуються для оцінки розвитку різних секторів економіки, таких як фінансовий, зовнішній, реальний, бюджетний та податковий, а також демографічної структури населення країни. У свою чергу, набір показників FSI включає:

- оцінку фінансової діяльності депозитних корпорацій, включаючи якість та структуру їх активів та зобов'язань, рівень ліквідності, рентабельність, а також кредитні та ринкові ризики;
- рівень розвитку інших фінансових корпорацій, таких як страхові компанії, пенсійні фонди, інвестиційні фонди, дилери цінних паперів та інші фінансові посередники, виражений у співвідношенні їх активів до сукупних активів фінансової системи та до ВВП;
- індикатори стабільності нефінансових корпорацій, які є корпоративними клієнтами банківських установ;
- індикатори стабільності домогосподарств, які є приватними клієнтами фінансових установ, включають показники ринкової ліквідності.

У табл. 1.3 систематизовано основні показники оцінки світових фінансових криз, запропоновані вченими.

Таблиця 1.3 – Система основних показників оцінки світових фінансових криз (розроблено автором на основі [14]).

Дослідники	Показники
Т. Васильєва, В. Козирьова [52], Н. Довга, Колінець Л.Б., Шумська С., Скрипниченко М., Король М.М. [6], Педь	Індекс інфляції, валютний курс, темпи зростання ВВП

І.О. [5], Панасюк Т. [22], Жаліло Я.А., Шкмаева Л.Г. [26], Павлиш О. [27].	
Дебеш Бхоумік, Н. Довга, Бахаудін Г., МакКеленд Б та Вільямсон П., Колінець Л. Б., Шумська С., Скрипниченко М., Соколовська Ю.Г. [18], Чорна Н. [23].	Міжнародні резерви, країни, рівень дефіциту бюджету
В. Бойченко, Муса А. Субех [53], Колінець Л. Б., Шумська С., Скрипниченко М., Москаленко Л.А. [11].	Коливання фондових ринків та їх взаємозв'язок з макроекономічними показниками
Дебеш Бхоумік [54], Н. Насер, Шумська С., Скрипниченко М., Тивончук І.О.[3], Арутюнян Р.Р. [29].	Капітал, регулювання активів, банківські показники та резерви

Ці системи показників важливі для вчення та прогнозування фінансових криз, оскільки вони допомагають визначити ризики та розвивати стратегії для їх управління.

Для аналізу світових фінансових криз в ХХ-ХХІ століть у другому розділі буде використано такі показники: ВВП, валютний курс та інфляція (у зв'язку з їх доступністю та постійними оновленням міжнародними організаціями та урядами країн).

Таким чином, дослідження світових фінансових криз є комплексним завданням, що вимагає застосування різних методологічних підходів залежно від аспекту дослідження та доступності даних. Порівняння перебігу фінансових криз 20 і 21 століття є важливим для вивчення, оскільки допомагає визначити, які притаманні їм особливості, систематизувати їх причини та розробити ефективні політики та інструменти для забезпечення фінансової стабільності.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ ХХ-ХХІ СТОЛІТЬ

2.1 Характеристика та порівняльний аналіз світових фінансових криз ХХ-ХХІ століть

«Велика депресія» та фінансова криза 2008 року стали найбільшими фінансовими кризами ХХ і ХХІ століть. Після фінансової кризи 2008 року багато країн ще не змогли відновити свої економічні темпи. Фінансові кризи мають давню історію, яка починається ще з часів Великої Римської та Візантійської імперій, коли відбувалося значне знецінення валюти. Країни зазнали глибокого економічного спаду під час епідемій чуми, європейських війн та поразок. Основні характеристики світових фінансових криз наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Характеристика світових фінансових криз ХХ-ХХІ століть (розроблено автором на основі [15,16,17]).

Період	Країна зародження кризи	Основні причини
1907 р.	Велика Британія	Дії банку Великої Британії щодо підвищення облікової ставки з 3,5% до 6% для поповнення золотовалютних резервів
1914 р.	Велика Британія, Німеччина, Франція, США	Масовий розпродаж цінних паперів, випущених іноземними компаніями, для фінансування воєнних дій під час Першої світової війни
1920-1922 рр.	Велика Британія, Нідерланди, Данія, Італія, Норвегія, США	Післявоєнна дефляція та спад виробництва
1929-1933 рр. (Велика депресія)	США	Значний рівень монополізації економіки провідних країн світу. Надлишковий обсяг виробництва товарів та брак фінансових ресурсів для їх купівлі.
1987 р.	США	Відтік капіталу інвесторів внаслідок значного зниження рівня капіталізації декількох великих компаній в США.
1997-1998 рр.	Південно-Східна Азія	Недотримання бюджетної дисципліни урядами країн Південно-Східної Азії;

		негативні очікування інвесторів та їх вибуття з ринків даного регіону
2009 р.	США	Розвиток «бульбашок» в секторі нерухомості, іпотечна криза в США, спричинена масовим неповерненням кредитів та виставленням банками заставного житла на продаж
2014 р.	Україна	Війна на Донбасі, дестабілізація політичної та економічної ситуації
Пандемія COVID-19	Китай	Пандемія COVID-19, що призвела до локдаунів, зупинки економічної активності, падіння ВВП, зростання безробіття та соціальних заворушень

Отже, світові фінансові кризи ХХ-ХХІ століть зумовлені різними причинами, від дій банків до геополітичних подій [18].

Порівняння криз за трьома характеристиками (глобальний вплив, причини та швидкість поширення) наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Порівняння криз за характеристиками глобальний вплив, причини та швидкість поширення (розроблено автором)

Світова фінансова криза	Глобальний вплив	Причини	Швидкість поширення
1907 р.	Обмежений, в основному на фінансові ринки.	Велика Британія підвищила облікову ставку для збільшення золотовалютних резервів.	2 місяці
1914 р.	Значний, призвів до рецесії в багатьох країнах.	Масовий продаж цінних паперів для фінансування воєнних дій під час Першої світової війни.	3 місяці
1920-1922 рр.	Значний, призвів до рецесії в багатьох країнах.	Післявоєнна дефляція та спад виробництва.	2 роки
1929-1933 рр.	Руйнівний, призвів до Великої депресії з глобальними наслідками.	Високий рівень монополізації, надлишкове виробництво та брак фінансових ресурсів.	4 роки

1987 р.	Значний, призвів до падіння фондових ринків по всьому світу.	Відтік капіталу інвесторів через значне зниження капіталізації декількох великих компаній США.	1 день
1997-1998 рр.	В основному на країни Південно-Східної Азії, але мав негативний вплив на світову економіку.	Недотримання бюджетної дисципліни та негативні очікування інвесторів у Південно-Східній Азії.	1 рік
2007-2008 рр.	Значний, призвів до глобальної рецесії.	«Пузир» на ринку нерухомості та іпотечна криза в США	до 1 року
2014 р.	Суворий, але локалізований в Україні.	Війна на Донбасі, дестабілізація політичної та економічної ситуації.	6 місяців
Пандемія COVID-19	Руйнівний, призвів до глобальної рецесії з невідомими довгостроковими наслідками.	Пандемія, що призвела до локдаунів та зупинки економічної активності.	6 місяців

Світові економічні та фінансові кризи є складними явищами з далекосяжними наслідками. Вони можуть бути спричинені різними факторами, такими як економічні потрясіння, політична нестабільність, геополітичні події та пандемії. Світові фінансові кризи мають різні причини, глобальний вплив та швидкість поширення. Деякі кризи, такі як Велика депресія, мали руйнівний вплив на світову економіку, тоді як інші, такі як “Чорний понеділок” 1987 року, були відносно короткими. Швидкість поширення криз також може варіюватися, залежно від причини та взаємопов’язаності світової економіки.

Проаналізовані в таблицях 2.1 та 2.2 кризи продемонстрували, що вони можуть мати значний вплив на світову економіку, призводячи до рецесій, дефляції, безробіття, соціальних заворушень та інших негативних наслідків. Швидкість поширення цих криз також може варіюватися, деякі з них поширюються швидко протягом декількох місяців, інші ж розвиваються протягом декількох років.

Для порівняльного аналізу світових фінансових криз 20-21 століть буде використано три основні кризи цього періоду: Велика депресія (1929-1933 рр.), Глобальна фінансова криза (2007-2008 рр.), Пандемія COVID-19 (2020 р.). Так як ці кризи відбувались у багатьох різних країнах світу, то для цього аналізу я обрала США. В минулому розділі я визначилась із трьома показниками: ВВП, валютний курс та інфляція.

Таблиця 2.3 – ВВП США у роки світових фінансових криз (розроблено автором на основі [19]).

Рік	ВВП, трильйони \$	Абсолютний приріст, трлн. дол.	Темп приросту, %
1930	0,1363	-	-
1931	0,1335	-0,0028	-2,05
1932	0,1232	-0,0103	-7,74
1933	0,057	-0,0662	-53,70
2006	13,82	-	-
2007	14,47	0,65	4,71
2008	14,77	0,30	2,08
2009	14,45	-0,32	-2,17
2019	21,38	-	-
2020	21,06	-0,32	-1,50
2021	23,32	2,26	10,79
2022	25,44	2,12	9,09
2023	26,94	1,50	5,89

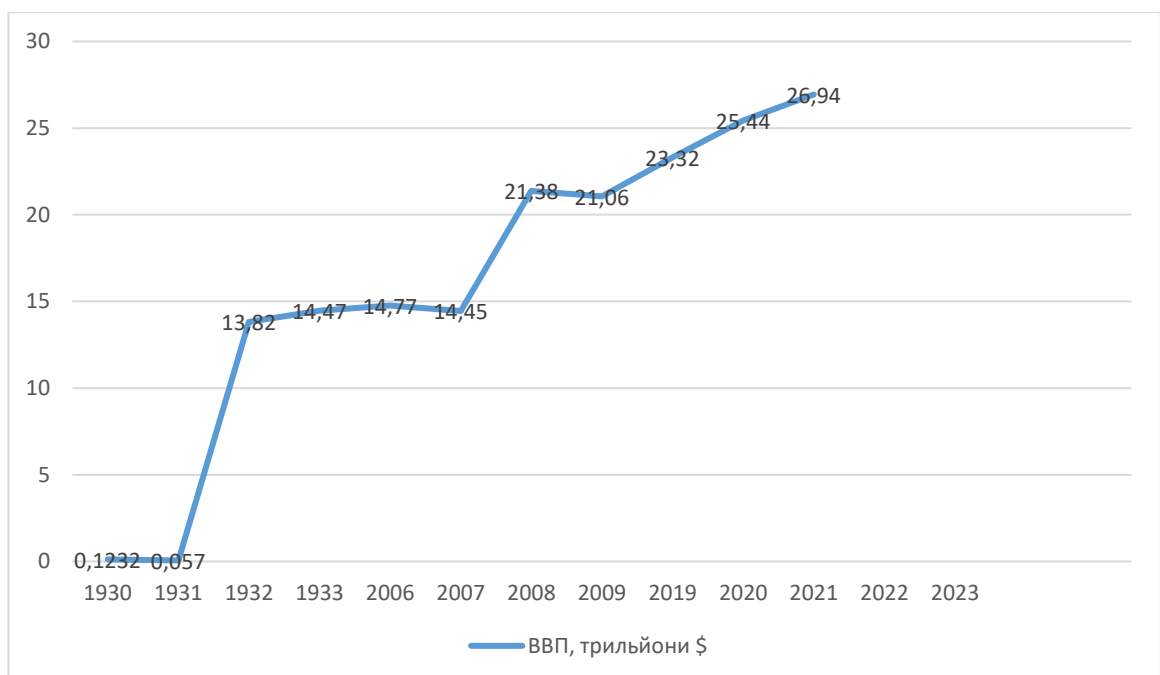

Рис. 2.1 – ВВП США у роки світових фінансових криз (розроблено на основі даних Світового банку).

Рис. 2.1 демонструє динаміку ВВП США впродовж трьох досліджуваних світових фінансових криз. Графік чітко демонструє падіння ВВП США під час Великої депресії, пандемії COVID-19, а також під час рецесії 2009 року, викликаною Світовою фінансовою кризою. Це підкреслює руйнівний вплив цих криз на американську економіку. Графік також показує, що ВВП США відновлювався після кожної з цих криз, але темпи та масштаби відновлення були різними.

Для детальнішого аналізу ВВП США створено таблицю 2.2, яка поділена на періоди та характеристику ВВП цих періодів.

Таблиця 2.4 – Характеристика періодів динаміки ВВП США впродовж 1928-2023 рр. (розроблено на основі джерел [20,21]).

Період	Опис
Період зростання (1928-1929)	ВВП США протягом цього періоду стрімко зростав, досягнувши піку в 1929 році перед крахом фондового ринку.
Велика депресія (1930-1933)	ВВП США різко скоротився на 30% протягом цього періоду, досягнувши дна в 1933 році.
Поступове відновлення (1933-1940)	ВВП США поступово відновлювався протягом цього періоду, але все ще не досяг рівня 1929 року.
Друга світова війна (1941-1945)	ВВП США різко зріс під час війни, оскільки країна стала основним постачальником для союзників.
Післявоєнний бум (1946-1970)	ВВП США пережив період стрімкого зростання, відомий як “післявоєнний бум”. Це було пов’язано з індустріалізацією, зростанням споживання та розширенням державних витрат.
Економічне зростання та рецесії (1980-2007)	Цей період характеризувався чергуванням періодів економічного зростання та рецесій.
Глобальна фінансова криза (2007-2009))	ВВП США зріс у 2008 році. Ця криза викликала рецесію у 2009 році. У зв’язку з цим ВВП скоротився.
Відновлення після кризи (2010-2019)	ВВП США поступово відновлювався протягом цього періоду, але все ще не досяг рівня 2007 року.

Помірне зростання (2020-2023)	Після короткочасної рецесії, викликані пандемією COVID-19 у 2020 році, економіка США почала відновлюватися. Зростання було помірним, але стабільним.
-------------------------------	--

Як бачимо з табл. 2.4 економіка США впродовж 95 років (1928-2023) пережила кілька періодів зростання, рецесій та відновлення. Економіка США протягом історії переживала різні цикли, від стрімкого зростання до глибоких рецесій. Кожен період мав свої унікальні причини, наслідки та уроки. Важливо вивчати історію та використовувати ці знання для кращого розуміння сучасних економічних тенденцій та ризиків.

Валютний курс долара США у роки світових фінансових криз відіграв важливу роль. Під час фінансових криз, долар США часто використовувався як “безпечний притулок”, що призводило до його зміцнення. У таблиці 2.5 наведено вплив світових фінансових криз на долар США.

Таблиця 2.5 – Вплив світових фінансових криз на долар США (розроблено на основі джерел [22,23,24,25]).

Світова фінансова криза	Вплив на USD	Знецінення USD, %
Велика депресія (1929-1939)	Знецінення: USD знецінився на 40% протягом 1933 року порівняно з золотом. Це було спричинено низкою факторів, включаючи дефляцію, банківські крахи та торгові війни. Січень 1929: \$1 USD = 1 унція золота. Березень 1933: \$1 USD = 0,6 унції золота.	40
Глобальна фінансова криза (2008-2009)	Спочатку знецінення, потім подорожчання: USD спочатку знецінився в 2008 році, коли інвестори кинулися на безпечні активи, такі як казначейські облігації США. Однак з 2009 року USD подорожчав через посилення американської економіки та монетарну політику інших країн. Жовтень 2008: \$1 USD = 0,80 євро. Липень 2009: \$1 USD = 0,70 євро. Січень 2010: \$1 USD = 0,80 євро.	12,5
Пандемія COVID-19 (2020-2022)	Спочатку подорожчання, потім невизначеність: USD подорожчав у 2020 році, коли інвестори кинулися на безпечні активи. Однак з 2021 року курс USD нестабільний через невизначеність щодо темпів економічного відновлення та інфляції в різних країнах. Березень 2020: \$1 USD = 0,90 євро.	10

	Січень 2021: \$1 USD = 0,80 євро.	
--	-----------------------------------	--

З табл. 2.5 випливає, що кожна криза мала свою специфіку щодо впливу на курс долара. Зокрема, велика депресія призвела до значного знецінення долара, тоді як пандемія COVID-19 викликала спочатку його подорожчання, а потім невизначеність щодо курсу.

Причини впливу криз на долар США були різноманітні. Вони включали в себе як економічні фактори, такі як зменшення виробництва та зростання безробіття, так і фактори, пов'язані з міжнародними фінансовими ринками, такі як зміни в довірі до американської економіки та глобальні економічні та політичні тенденції.

Вплив світових фінансових криз на інфляцію США наведений в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Вплив світових фінансових 20-21 століть на інфляцію в США (розроблено на основі джерел [26,27]).

Криза	Вплив на інфляцію	Деталі
Велика депресія (1929-1933)	Значне падіння цін (-10.4% в 1932 році)	Зменшення грошового обігу, збільшення обсягу товарів, спад попиту
Глобальна фінансова криза (2008-2009)	Різке зниження, потім поступове зростання	Спад споживчого попиту, зниження цін на активи, стимулюючі заходи урядів, зростання цін на сировину, кількісне пом'якшення
Пандемія COVID-19 (2020-2022)	9,1% в червні 2022 року (найвищий рівень за 40 років)	Перебої в ланцюгах постачання, стимулюючі заходи урядів, зростання попиту на товари та послуги

Згідно з наведеною таблицею 2.6, світові фінансові кризи 20-21 століть мали значний вплив на інфляцію США. Усі три кризи призвели до значної інфляції.

У таблиці 2.7 наведено причини та опис різкого зростання інфляції під час Пандемії COVID-19 (2020-2022).

Таблиця 2.7 – Причини зростання інфляції під час Пандемії COVID-19 (2020-2021) (розроблено на основі [28,29]).

Причина	Опис
---------	------

Перебої в ланцюгах постачання	Порушення в ланцюгах постачання по всьому світу. Ускладнення та подорожчання виробництва. Зростання цін на продукти/послуги.
Збільшення попиту	Різке зростання попиту на товари та послуги після відновлення економіки після пандемії. Дефіцит та зростання цін на деякі товари.
Фіскальні стимули	Масштабні пакети фіскальних стимулів, запроваджені урядами для допомоги економіці під час пандемії. Збільшення грошової маси в обігу, що сприяло зростанню інфляції.
Монетарна політика	Заходи центральних банків, які спрямовані на пом'якшення економічних наслідків пандемії (зниження процентних ставок та купівлю активів на великі суми). Сприяння зростанню інфляції.

Таблиця 2.7 вказує на чотири ключові фактори, які спричинили зростання інфляції: перебої в ланцюгах постачання, підвищення попиту, фіскальні стимули та монетарна політика. Ці елементи є взаємопов'язаними та взаємно посилюють вплив один одного. Перебої в ланцюгах постачання та зростання попиту викликали підвищення цін. Фіскальні стимули та монетарна політика, які були спрямовані на підтримку економіки, також сприяли зростанню інфляції.

Дослідження впливу глобальних фінансових криз на американську економіку виявляє, що кожна криза має свої відмінності та впливає на ключові економічні показники, такі як ВВП, валютний курс та інфляція, по-різному. Вивчення цих зв'язків дозволяє виявити закономірності та висновки з попередніх криз, що можуть бути використані для формування ефективних стратегій економічного управління та зменшення ризиків у майбутньому.

Світові фінансові кризи XX-XXI століть мали значний вплив на курс долара США та інфляцію. Кожна криза мала свою специфіку впливу на валютний курс та інфляцію, що залежало від характеру кризи, її тривалості та економічних умов. Валютний курс долара США та інфляція під час фінансових криз відображають складні взаємозв'язки між економічними факторами та глобальними тенденціями, що підкреслює важливість адаптивної економічної політики для стабілізації економіки.

2.2 Динаміка розвитку світових фінансових криз

Світові фінансові кризи зазвичай розвиваються за певними етапами, хоча кожна криза має свої унікальні характеристики. Загальний опис динаміки їх розвитку наведено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 – Загальний опис динаміки розвитку світових фінансових криз (розроблено на основі [20, 30]).

Етап	Опис
1.Накопичення дисбалансів	Економічне зростання Накопичення дисбалансів (надмірне кредитування, торговельні дисбаланси).
2.Шок	Несподівана подія (крах великої фінансової установи, геополітична криза, раптове підвищення процентних ставок) Паніка на ринках Суттєве погіршення фінансової ситуації
3.Зараження	Швидке поширення кризи з однієї країни чи сектора в інший через інтеграцію світової фінансової системи. Посилення гостроти кризи і ускладнення його вирішення.
4.Фінансове занепокоєння	Зростання невизначеності та ризиків на фінансових ринках. Скорочення інвестицій, споживання та кредитування через те, що інвестори та домогосподарства стають обережними.
5.Системні ризики	Швидке перекидання на сектори фінансової системи через проблему в одному, потенційно призводить до системної кризи. Загроза стабільності фінансових установ і навіть всій економіці.
6.Державне втручання	Втручання урядів та центральних банків, щоб стабілізувати фінансову систему та запобігти колапсу. Забезпечення ліквідності, зниження відсоткових ставок та надання фінансової допомоги проблемним установам.
7.Відновлення та реформи	Процес одужання вимагає значного часу та зусиль від урядів, фінансових установ та приватного сектору. Впровадження реформ, щоб не допустити подібних криз у майбутньому.

Таблиця 2.8 описує процес розвитку світових фінансових криз на основі семи етапів. Цей опис демонструє, що кризи є не тільки неминучими, але й проходять через певний цикл реакцій та відновлення.

Таблиця 2.9 – Найсуттєвіші наслідки світових фінансових криз (розроблено автором на основі [5, 31]).

Наслідок	Опис
Економічна рецесія та спад	Зниження ВВП. Зростання безробіття.

Збільшення боргового навантаження	Оформлення позики для подолання криз. Зростання боргового навантаження, яке може мати довгострокові наслідки.
Зміни в геополітиці	Вплив на відносини між країнами, обмеження інвестицій та поява напруги на міжнародному рівні.
Зміни в регуляторній політиці	Впровадження нових регуляторних заходів, щоб запобігти подібним ситуаціям у майбутньому. Вплив на діяльність бізнесу та фінансові ринки.
Втрати активів та інвестицій	Втрата значної частки капіталу через падіння цін акцій, облігацій та інших фінансових інструментів.
Соціальні наслідки	Зростання бідності, безробіття та соціальної напруги. Вплив на здоров'я, освіту та загальний розвиток суспільства.
Зміни в споживчому поведінці	Скорочення витрат споживачів, що негативно впливає на ринок товарів та послуг.

Світові фінансові кризи мають далекосяжні наслідки, які можуть впливати на економіку, суспільство та життя людей в усьому світі. Їх вплив може бути як короткостроковим, так і довгостроковим, і може відчуватися протягом багатьох років.

Світові фінансові кризи є складними явищами, які потребують комплексного підходу до регулювання. Не існує єдиного універсального методу, який би підходив для всіх випадків, але деякі загальні підходи, які використовувалися в минулому, наведені в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Методи регулювання світових фінансових криз (розроблено автором на основі [32]).

Суб'єкт	Можливі дії
Центральні банки	- Регулювання грошової маси - Кредитування
Уряди	- Фіскальні інструменти(державні витрати та податки) - Регулювання (нові правила та норми для фінансового сектору) - Гарантії депозитів або інші форми фінансової підтримки проблемним фінансовим установам
Міжнародні організації	- Фінансова допомога - Політичні рекомендації - Координація

Суб'єкти, які можуть впливати на вирішення світових фінансових криз, включають центральні банки, уряди та міжнародні організації. Центральні банки можуть регулювати грошову масу, надавати кредити та впливати на процентні ставки. Уряди можуть впливати на фіскальну політику, регулювати фінансовий

сектор та надавати гарантії. Міжнародні організації можуть надавати фінансову допомогу, розробляти політичні рекомендації та сприяти координації політики між країнами.

Світові фінансові кризи розвиваються через кілька етапів, починаючи з накопичення дисбалансів і закінчуючи втручанням урядів та подальшим відновленням. Цей процес вимагає складної взаємодії та координації між різними учасниками, включаючи центральні банки, урядові органи та міжнародні установи, щоб ефективно керувати ситуацією та запобігти подібним кризам у майбутньому. Вплив криз на економіку, соціальну сферу та життя людей може бути глибоким, тому необхідно застосовувати всеосяжний підхід для їх регулювання та подолання.

2.3 Вплив світових фінансових криз на економіку України

Україна, як країна, що розвивається, з тісно інтегрованою в світову економіку, значно відчуває вплив світових фінансових криз (табл. 2.10).

Таблиця 2.11 – Вплив світових фінансових криз на економіку України (розроблено на основі [33]).

Рік	Назва кризи	Вплив на економіку України
1929-1933	Велика депресія	Обмежений через ізолюваність радянської економіки
1973	Нафтова криза	Обмежений через централізовану радянську економіку
1997-1998	Азіатська фінансова криза	Поміrkований, зниження експорту
2000-2001	Дотична криза	Скорочення темпів зростання ВВП, зниження експорту
2007-2008	Глобальна фінансова криза	Проблеми в банківському секторі України, зниження виробництва, погіршення рівня життя населення та збільшення державного боргу
2020-2022	Пандемія COVID-19	Скорочення ВВП на 7% у 2020 році. Зниження мобільності та роздрібного товарообігу. Зниження доходів у сферах торгівлі та розваг.

		Надання безпрецедентної кількості грошей для стимулювання економіки.
--	--	--

Для подолання наслідків цих криз було запропоновано ряд заходів, включаючи вдосконалення системи управління ризиками в інвестиційних банках, поліпшення регулювання фінансових ринків на національному і міжнародному рівнях [34,35].

Для більш детального аналізу впливу світових фінансових криз 20-21 століть створено таблицю 2.11, яка показує вплив на основні економічні показники України.

Таблиця 2.12 – Вплив світових фінансових криз 20-21 століть на основні економічні показники України (розроблено на основі даних Національного банку України) [36].

Криза	ВВП	Інфляція	Валютний курс
Азіатська криза 1997-1998 рр.	↓7.3%	↑42.9% (1998)	↓ з 1.8 грн/USD до 5.40 грн/USD
Дотична криза 2000-	↓1.2%	↑ (1-2%)	~ (близько 5 грн/USD)
Глобальна фінансова криза 2008-2009 років	↓15.1% (2009)	↓0.2% (2009)	↓ (5 грн/USD до 8 грн/USD)
Європейська боргова криза 2010-х років	↓2.9% (2012)	↑ (1-2%)	~ (близько 8 грн/USD)
Революція Гідності та війна на Донбасі (2014-)	↓6.8% (2014), ↑4.3% (2018)	↑64.9% (2015), ↓2.4% (2019)	↓з 8 грн/USD до 28 грн/USD (2015), ~ близько 26 грн/USD
Пандемія COVID-19 (2020-2022)	↓4.0% (2020), ↑3.4% (2021)	↑5.0% (2020), ↑10.3% (2021)	~ близько 26 грн/USD

Дані табл. 2.11 показують, що кожна криза, окрім кризи 2000-2002 років, викликала спад ВВП в Україні. Найглибше зниження ВВП було зафіксовано під час світової фінансової кризи 2008-2009 років (15.1%). Після кожної кризи

економіка України відновлювалася, але ВВП не повертався до попереднього рівня.

Інфляція зростала під час кожної кризи, за винятком світової фінансової кризи 2008-2009 років. Найвищий рівень інфляції було зафіксовано під час 1997-1998 років (42.9%). Після кожної кризи інфляція зменшувалася, але не поверталася до попереднього рівня.

Валютний курс (долар США) зростав під час кожної кризи, окрім кризи 2000-2002 років. Найбільше зниження курсу (250 %) було зафіксовано у 2015 р. (з 8 грн/USD до 28 грн/USD). Ціни і валютний курс після кожної кризи стабілізувалися, але не поверталися до попередніх рівнів [35].

Таким чином, вивчення світових фінансових криз минулого століття дозволяє зробити кілька ключових спостережень. Кожна криза мала свої специфічні риси, проте існують спільні тенденції, такі як падіння ВВП, збільшення інфляції та коливання валютних курсів. Криза 2008-2009 років відзначилася особливо сильним впливом на українську економіку.

У порівнянні з попередніми кризами, спостерігається поліпшення у відповідях на них, з більш ефективними діями урядів та міжнародних організацій для відновлення фінансової стабільності та економічного зростання.

Глобальні фінансові кризи представляють собою складні та многогранні події, які відіграють важливу роль у світовій економіці. Їх походження може бути пов'язане з різними факторами, включаючи нестабільність фінансових систем, економічні нерівноваги та процеси глобалізації. Вплив криз виявляється через зниження ринкових показників, збільшення рівня безробіття та підвищення соціальної напруги. Для запобігання кризам необхідні спільні зусилля міжнародних організацій, урядів та приватного сектору, а також реалізація реформ, спрямованих на запобігання майбутнім кризам.

РОЗДІЛ 3 ЗАХОДИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ СВІТОВИХ ФІНАНСОВИХ КРИЗ

3.1 Індикатори ранньої діагностики світової фінансової кризи

Світові фінансові кризи, хоча і мають свій об'єктивний характер та відзначаються швидким розвитком, але можуть бути передбаченими та контрольованими, якщо ретельно прогнозувати їхні можливі наслідки та приймати вчасні заходи для зменшення негативних наслідків. Згідно з Декларацією саміту «Групи 20» [55], дотепер не приділялося достатньо уваги ризикам на фінансових ринках, тому наявність ефективних механізмів для передбачення та регулювання світових фінансових криз стає критичною.

На даний момент не існує узагальненого переліку ключових макроекономічних показників, які однозначно сигналізують про наближення фінансової кризи. Це створює проблему вибору відповідних макроекономічних показників, що ускладнює аналіз нестабільності світової фінансової системи. Міжнародні організації розробляють різні методи оцінки фінансового стану національних економік, проте варто відзначити, що ці підходи переважно мають методичний характер. Однак деякі показники можуть виконувати роль передвісників кризи.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) створив ряд баз даних, які можна використовувати для виявлення ознак фінансової нестабільності. Серед них можна відзначити статистику зовнішнього боргу, спеціальний стандарт поширення даних (SDDS) і індикатори фінансової стійкості (FSI).

Окрім інструментів МВФ, існують й інші методи оцінки фінансової нестабільності, такі як: індикатори Ейхенгріна та Роуза [52], методика Інституту економіки перехідного періоду [38]. Перший індикатор використовуються для раннього попередження про фінансові кризи, а другий - розроблений для оцінки ризиків у країнах з перехідною економікою.

Важливо врахувати, що жоден із цих методів не є ідеальним і не може однозначно визначити, в яких країнах може виникнути найбільша ймовірність фінансової кризи у майбутньому.

У табл. 3.1 наведено основні макроекономічні показники, які сигналізують про настання фінансової кризи за спільними та індивідуальними ознаками.

Таблиця 3.1 – Основні макроекономічні показники світових фінансових криз (розроблено автором на основі [38-43]).

Тип кризи	Основні макроекономічні показники	
	Індивідуальні	Спільні
Боргові кризи	Відсоток від ВВП, що припадає на урядові соціальні витрати	Сальдо платіжного балансу. Валютний курс (значні коливання). Інфляція (зростання темпів). Динаміка реального ВВП (зниження темпів). Зовнішній борг по відношенню до ВВП (зростання). Збільшення рівня бюджетного дефіциту. Зменшення обсягу міжнародних резервів країни. Віртуалізація економіки (стрімке зростання).
Банківські кризи	Обвал активів банківської системи. Зростання індексу споживчих цін. Масовий відтік капіталу з національної економіки. Високі або зростаючі реальні процентні ставки. Велика пропорція короткострокових зобов'язань. Високий рівень ризику в банківській системі, включаючи недостатність власного капіталу, нестачу ліквідних активів для покриття зобов'язань та значну кількість прострочених позик у кредитному портфелі. Відношення обсягу кредитів до ВВП.	
Валютні кризи	Обсяг зовнішнього боргу. Можливість отримання додаткових джерел фінансування для погашення зобов'язань. Рівень кредитування в економіці.	
Фондові кризи	Інверсія в доходності операцій. Кореляція між цінами на активи на фондовому ринку. Несподівані зміни в фондових індексах.	

Найсуттєвішими передвісниками настання фінансової є спільні макроекономічні показники. Сальдо платіжного балансу відображає рівень міжнародних фінансових трансакцій країни. Надмірне позитивне сальдо може свідчити про економічну силу країни, але може також призвести до зростання її

зовнішньої заборгованості та вплинути на стабільність валютного курсу. З іншого боку, негативне сальдо може вказувати на дефіцит зовнішньої торгівлі та потребу у залученні зовнішніх фінансових ресурсів для покриття цього дефіциту.

Зовнішній борг, вимірюваний у відсотках до ВВП, показує здатність країни відповідати своїм зовнішнім фінансовим зобов'язанням. Великий зовнішній борг може стати причиною занадто великої залежності країни від зовнішніх кредиторів та збільшити ризик фінансової нестабільності, особливо в умовах економічних труднощів або змін у світовому фінансовому середовищі. Оптимальне значення сальдо платіжного балансу дорівнює нулю, що вказує на збалансованість у зовнішніх фінансових відносинах країни.

Валютний курс відтворює зміни у ключових макроекономічних показниках національної економіки і впливає на їх розвиток [44]. Валютний курс має великий вплив на перерозподіл національного продукту між країнами, порівняння цін товарів і послуг, а також на торговельний і платіжний баланси. Крім того, він є важливим інструментом для інтернаціоналізації грошових відносин. Стабільність валютного курсу визначається за допомогою показника волатильності обмінного курсу, який розраховується як співвідношення стандартного відхилення обмінного курсу до квадратного кореня тривалості періоду у роках [45].

Додатковим індикатором для ранньої діагностики фінансової кризи може виступати показник віртуалізації економіки [51].

Віртуалізація економіки країни – це процес заміни традиційних способів виробництва та обміну товарами та послугами на цифрові та дистанційні форми, що дозволяє збільшити ефективність, зменшити витрати та покращити якість послуг.

Вплив віртуалізації економіки на настання фінансової кризи показано в табл. 3.2.

Таблиця 3.2 – Вплив віртуалізації економіки на фінансово-економічні процеси (розроблено на основі [46]).

Процеси	Схема впливу
Доступність інформації	Доступність інформації → підвищена волатильність ринку та коливання цін → нові можливості для деривативів та інструментів хеджування → підвищений ризик маніпулювання ринком та інсайдерської торгівлі → додаткові ризики фінансової кризи.
Нові канали для фінансових операцій	Нові канали для фінансових операцій (наприклад, цифрова валюта, краудфандинг) → підвищений ризик кібератак і витоків даних → нові можливості для фінансових інструментів (наприклад, деривативи на основі блокчейну) → підвищений ризик маніпулювання ринком і регуляторної невизначеності → додаткові ризики фінансової кризи.
Ризики та нестабільність	Системні ризики (наприклад, кризи ліквідності, кредитні кризи) → підвищений ризик фінансового зараження та ринкової паніки → нові можливості для фінансових інструментів (наприклад, кредитно-дефолтні свопи) → підвищений ризик ризику контрагента та дефолту → додаткові ризики фінансової кризи.
Нові можливості для фінансових інструментів	Нові фінансові інструменти (наприклад, структуровані продукти, екзотичні опціони) → підвищений ризик складності та непрозорості → нові можливості для фінансових установ (наприклад, сек'юритизація, торгівля деривативами) → підвищений ризик фінансової нестабільності та волатильності ринку → додаткові ризики фінансової кризи.
Нові ризики для фінансових інститутів	Підвищений ризик операційних ризиків (наприклад, збої в ІТ-системі, людські помилки) → підвищений ризик репутаційної шкоди та регуляторного контролю → нові можливості для фінансових установ (наприклад, управління ризиками, комплаєнс) → підвищений ризик регуляторної невизначеності та волатильності ринку → додаткові ризики фінансової кризи.

Вплив віртуалізації економіки на економічні показники показано в табл.

3.3.

Таблиця 3.3 – Вплив віртуалізації економіки на економічні показники (розроблено автором на основі [46,47]).

Показник	Вплив
Зростання ВВП	Віртуалізація сприяє зростанню ВВП шляхом підвищення ефективності та продуктивності фінансових операцій.
Інфляція	Віртуалізація допомагає контролювати інфляцію, знижуючи транзакційні витрати та підвищуючи прозорість.

Безробіття	Віртуалізація створює нові робочі місця в таких сферах, як фінтех та кібербезпека.
Скорочення бідності	Віртуалізація допомагає зменшити бідність за рахунок розширення доступу до фінансових послуг та зниження транзакційних витрат.
Нерівність доходів	Віртуалізація допомагає зменшити нерівність доходів шляхом розширення доступу до фінансових послуг та зниження транзакційних витрат.

Отже, віртуалізація економіки має значний вплив як на фінансово-економічні процеси країни. З одного боку, вона створює нові можливості для зростання, ефективності і доступності фінансових послуг. З іншого боку, вона також приносить нові ризики і виклики, що вимагають адаптації та відповідних регуляторних заходів.

Важливо підкреслити, що інформативність розглянутих макроекономічних індикаторів значно обмежується через значний часовий проміжок між їх публікацією та реальним станом справ, що робить їх менш корисними для аналізу в умовах динамічного розвитку кризових явищ [43].

Наведений перелік індикаторів раннього попередження фінансових криз не є вичерпним. В залежності від конкретної ситуації та специфіки аналізованого ринку, до нього можна додати й інші показники. Регулярний моніторинг динаміки цих індикаторів дозволяє своєчасно виявляти ознаки наближення системної фінансової кризи або її окремого різновиду (валютної, боргової тощо), що дасть змогу розробити ефективні управлінські рішення для запобігання поширення кризи на світовий рівень.

3.2 Розроблення заходів з попередження фінансової кризи

Створення ефективної системи контролю за виникненням світових фінансових криз дозволяє уникнути негативних економічних наслідків через своєчасне виявлення їх передвісників. У розділі 3.1 було вирішено використовувати додатковий індикатор для раннього виявлення фінансових криз - коефіцієнт віртуалізації економіки.

Для створення заходів раннього попередження світових фінансових крих проаналізуємо коефіцієнт віртуалізації економіки для України та США в 2021-2023 рр.

Коефіцієнт віртуалізації економіки розраховується як співвідношення ВВП, отриманого у віртуальному секторі, до загального ВВП [48].

Таблиця 3.4 – Коефіцієнт віртуалізації економіки США та України в 2021-2023 рр. (розроблено автором на основі [49]).

Країна	Рік	ВВП віртуального сектору	Загальний ВВП	Коефіцієнт віртуалізації економіки
США	2021	2335 млрд.дол	22670 млрд.дол	10,3%
	2022	2387 млрд.дол	25670 млрд.дол	9,3%
	2023	2710 млрд.дол	27130 млрд.дол	10%
Україна	2021	7,97 млрд.дол	199,8 млрд.дол	3,9%
	2022	7,34 млрд.дол	160,5 млрд.дол	4,6%
	2023	8,8 млрд.дол	178,8 млрд.дол	4,9%

З таблиці 3.4 бачимо, що коефіцієнт віртуалізації економіки в Україні зростає поступово, а в США було зменшення цього коефіцієнта в 2022 році, але все одно аналіз демонструє поступове збільшення. Як бачимо, ризик виникнення світової фінансової кризи в цих країнах – низький, адже не має стрімкого зростання цього коефіцієнта. Але нижче в таблиці 3.5 наведено заходи попередження світових фінансових криз на основі індикатора віртуалізації економіки.

Таблиця 3.5 – Заходи попередження світових фінансових криз на основі індикатора віртуалізації економіки (розроблено автором).

Захід	Опис	Мета
1.Моніторинг рівня віртуалізації економіки	Проведення аналізу таблиці 3.4 для визначення та відстеження рівня віртуалізації економіки.	Отримання чіткого розуміння масштабів віртуалізації та її впливу на економіку.
2.Регулювання нових фінансових каналів	Розробка та впровадження чітких правил і стандартів для нових фінансових каналів, таких як криптовалюти. Посилення кібербезпеки та захисту прав споживачів.	Забезпечення прозорості, стабільності та надійності нових фінансових каналів.
3.Впровадження стратегії управління ризиками	Розробка та впровадження стратегії управління ризиками для виявлення та пом'якшення потенційних ризиків, пов'язаних з новими фінансовими каналами.	Мінімізація негативного впливу нових фінансових каналів на економіку та фінансову систему.
4.Сприяння міжнародному співробітництву	Налагодження співпраці з іншими країнами для обміну передовим досвідом та координації зусиль щодо регулювання нових фінансових каналів та запобігання глобальним фінансовим кризам.	Забезпечення узгодженого та ефективного регулювання нових фінансових каналів на міжнародному рівні.

Таким чином, дії наведені в таблиці 3.5 дозволяють забезпечити ефективно регулювання нових фінансових каналів, захистити інтереси споживачів та фінансову систему, та мінімізувати негативний вплив нових фінансових каналів на економіку та фінансову систему.

Віртуалізація економіки є невід'ємною частиною сучасного розвитку, а розуміння її впливу на фінансову систему в поєднанні з превентивними заходами може значно знизити ймовірність фінансових криз та забезпечити стійке економічне зростання.

ВИСНОВКИ

Аналіз перебігу світових фінансових криз дозволяє сформувати такі висновки.

По-перше, світова фінансова криза є складним явищем, спричиненим різноманітними факторами, включаючи неадекватне регулювання фінансового ринку, надмірний борговий тягар та спекулятивні операції. Це може серйозно вплинути на світову економіку та фінансову систему, спричинивши різке падіння цін на активи, зростання безробіття та інші негативні наслідки. Їх вирішення вимагатиме ретельного аналізу та прийняття відповідальних рішень, можливо, із застосуванням мультидисциплінарного підходу, який поєднує елементи економічного, фінансового, поведінкового та політичного аналізу.

Світові фінансові кризи XX-XXI століть мають різноманітні причини та зароджуються в різних країнах світу. Вони починаються від дій окремих банків, як у випадку з кризою 1907 року, до глобальних геополітичних подій, таких як Перша світова війна. Однак, незважаючи на різноманітність причин, всі вони спричиняють серйозні економічні наслідки як для окремих країн, так і для світової економіки в цілому.

Важливим висновком є те, що для розробки ефективних стратегій запобігання та подолання фінансових криз необхідно розуміти причини та механізми фінансових криз.

У дослідженні проаналізовано вплив світової фінансової кризи на економіку Сполучених Штатів. Це підкреслює важливість історичного аналізу для розуміння економічних тенденцій і ризиків, з якими економіка США стикалася протягом історії. Від Великої депресії до світової фінансової кризи кожна епоха мала свої унікальні характеристики та виклики, які суттєво вплинули на економічну динаміку країни. Аналізуючи кожен період економічної історії США, визначено унікальні виклики, з якими зіткнулася країна, і визначено ефективні стратегії для вирішення цих проблем. Історичний аналіз не тільки допомагає передбачити майбутні тенденції та ризики, але й дає змогу розробити адаптивні стратегії для управління економікою. Такий підхід сприяє

сталому розвитку економіки та її адаптації до мінливих викликів, які можуть виникнути в майбутньому. Такий аналіз є ключовим для забезпечення економічного процвітання та стабільності країни.

Це дослідження також присвячене вивченню впливу світової фінансової кризи на економіку України. Як країна, що розвивається, інтегрована у світову економіку, Україна відчула значний вплив світової фінансової кризи.

За останні десятиліття країна зіткнулася з різними кризами, від Великої депресії до пандемії COVID-19, кожна з яких призвела до зниження ВВП, вищої інфляції та коливань обмінного курсу. Проте варто зазначити, що після кожної кризи українська економіка відновлювалася, хоча й не завжди повністю виходила на попередній рівень. Світова фінансова криза 2008-2009 років найбільше вплинула на економіку України, спричинивши проблеми в банківському секторі, спад виробництва та погіршення рівня життя населення.

Позитивні тенденції включають більш ефективне реагування на кризу та посилення дій урядів і міжнародних організацій для відновлення фінансової стабільності та економічного зростання.

Це дослідження показує, що існують різні методи оцінки фінансового стану країни, надані міжнародними організаціями. Міжнародний валютний фонд (МВФ) пропонує різноманітні інструменти, зокрема: Приклади включають статистику зовнішнього боргу, спеціальні стандарти поширення даних (SDDS) і показники фінансової стабільності (FSI), які допомагають визначити ознаки фінансової вразливості. Наприклад, FSI включає різноманітні показники, які оцінюють ефективність і стабільність клієнтів різних фінансових установ. Існують інші методи, такі як індекс Ейхена Гріна та індекс Роуза для раннього попередження фінансових криз, а також методологія Інституту перехідних економік для оцінки ризиків у перехідних економіках. Ці різноманітні інструменти та методології дозволяють більш повно та об'єктивно оцінювати фінансову стабільність країни та покращують стратегії економічного управління для запобігання фінансовим кризам та забезпечення стабільності та розвитку країни.

В роботі наведено макроекономічні показники світових фінансових криз. Було виділено один показник, який може слугувати про настання світової фінансової кризи. Доведено, що коефіцієнт віртуалізації служить індикатором ризику фінансових криз, дозволяючи оцінити динаміку віртуалізації і своєчасно виявити потенційні загрози. На основі аналізу впливу економічної віртуалізації та динаміки коефіцієнта віртуалізації розроблено заходи щодо запобігання фінансовим кризам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Колінець Л.Б. Концептуальні підходи до теорії світових фінансових криз. Причорноморські економічні студії (2016). Вип. 9(1). С. 26-30. Режим доступу: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bses_2016_9\(1\)__7.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bses_2016_9(1)__7.pdf) (дата звернення 08.04.2024).
2. Король М.М. Генезис, причини та наслідки світових фінансових криз. Ефективна економіка (2020). № 7. Режим доступу: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/35051/1/%d0%93%d0%b5%d0%bd%d0%b5%d0%b7%d0%b8%d1%81%2c%20%d0%bf%d1%80%d0%b8%d1%87%d0%b8%d0%bd%d0%b8%20%d1%82%d0%b0%20%d0%bd%d0%b0%d1%81%d0%bb%d1%96%d0%b4%d0%ba%d0%b8%20%d1%81%d0%b2%d1%96%d1%82%d0%be%d0%b2%d0%b8%d1%85%20%d1%84%d1%96%d0%bd%d0%b0%d0%bd%d1%81%d0%be%d0%b2%d0%b8%d1%85%20%d0%ba%d1%80%d0%b8%d0%b7..pdf> (дата звернення 08.04.2024).
3. Тивончук І. О., Фінансові кризи: аналіз причин та механізмів їх прояву. І. О. Тивончук, П. І. Стецюк, О. І. Тивончук. Вісник Національного університету "Львівська політехніка" (2011). № 698 : Проблеми економіки та управління. С. 112–118. Режим доступу: <https://ena.lpnu.ua:8443/server/api/core/bitstreams/e40ae55b-37e9-4e3b-b473-0f1c33149a7c/content> (дата звернення 08.04.2024).
4. Глобальна фінансова криза 2020 року. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0 (дата звернення 08.04.2024).
5. І. В. Педь, Ю. М. Лисенков, С. П. Ящук. Світові фінансово-банківські кризи: особливості та причини виникнення. Ефективна економіка (2012). № 7. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1248> (дата звернення 08.04.2024).

6. М. М. Король, Ю. М. Лисенков, С. П. Ящук. Генезис, причини та наслідки світових фінансових криз. Ефективна економіка (2020). № 7. Режим доступу: http://economy.in.ua/pdf/7_2020/24.pdf (дата звернення 08.04.2024).

7. Козюк, В. В., Баранчук, В. В. Сутність світових фінансових криз та можливості їх попередження. Innovation and Sustainability (2022). № 1. Режим доступу: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/37359?locale-attribute=uk> (дата звернення 08.04.2024).

8. Шабельник Т.В. Сучасні підходи до типологізації світових фінансових криз. Т.В. Шабельник, Т.В. Марена, М.М. Шабельник. Бізнесінформ (2020). № 10. С. 6–13. Режим доступу: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4076/1/such_2020_10_6.pdf (дата звернення 08.04.2024).

9. Світові фінансові кризи: причини, наслідки та можливості раннього попередження. Наукова робота. Режим доступу: <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/0098ea2175753f023f3b0c4406b2b649.pdf> (дата звернення 10.04.2024).

10. Шабельник Т. В. Моделювання виникнення світових фінансових криз у системі забезпечення фінансової безпеки країн. Т. В.Шабельник, Т. В.Марена, М. М.Шабельник. Бізнесінформ. Харків : ХНЕУ. (2020). № 3 С. 75–82. Режим доступу: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjNx_bk9qGGAxWBevEDHUpvBskQFnoECA8QAQ&url=https%3A%2F%2Frepository.mu.edu.ua%2Fjspui%2Fhandle%2F123456789%2F1606&usg=AOvVaw1w70vLfvUqKwg_uCET85_J&opi=89978449 (дата звернення 10.04.2024).

11. Москаленко Л.А. Сутність, види та причини фінансової кризи на підприємстві. Сучасні проблеми економіки та підприємництва (2011). № 6. Режим доступу: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4632/1/41_khrynyuk_os_sutnist%27%2C_vydy.pdf (дата звернення 10.04.2024).

12. Дяченко, А., Карінцева, О., Тарасенко, С., Харченко, М., Мазін, Ю., & Кисельова, К. (2021). Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019-2020 РР. в Україні. *Mechanism of an Economic Regulation*, (3 (93), 19-37. (дата звернення 10.04.2024).

13. Нечипорук Л.В. Теоретико-методологічні основи дослідження фінансової глобалізації. НУ «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» Електронний ресурс. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/14714477.pdf> (дата звернення 10.04.2024).

14. Світова фінансова система: навч. посіб. / уклад.: О.М. Грубляк, С-246 Е.О. Юрій. Чернівці. Чернівець. нац. ун-т. ім. Ю. Федьковича. 2023. Режим доступу: https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7674/H-067_Світова%20фінансова%20система_Грубляк%20О_М_Юрій%20Е_О_електронне%20видання.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 10.04.2024).

15. Історія світових криз – найбільші фінансові кризи ХХ століття. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://groshi-v-kredit.org.ua/istoriya-svitovyh-kryz-najbilshi-finansovi-kryzy-hh-stolittya.html> (дата звернення 26.04.2024).

16. Глобальна фінансова криза 2008 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0_2008_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83 (дата звернення 26.04.2024).

17. Наслідки світових фінансово-економічних криз. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2020/01/21/infografika/ekonomika/naslidky-svitovyh-finansovo-ekonomichnyh-kryz> (дата звернення 26.04.2024).

18. Соколовська Ю.Г. Світова фінансова криза: причини виникнення та впливу на світову економіку. Харківський державний університет харчування та торгівлі. Електронний ресурс. Режим доступу: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/28424/1/Aktualni_problemy_rozvytku_2011_2_119.pdf (дата звернення 26.04.2024).

19. ВВП (поточний доллар США). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locale=ru&locations=RUhttp://www.uaeconomic.com/ulens-1564-1.html> (дата звернення 26.04.2024).

20. Велика депресія в США (1929-1933) — причини, етапи, наслідки. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://naukozavr.info/istoriya/velyka-depresiya-v-ssha-1929-1933/> (дата звернення 26.04.2024).

21. Глобальна фінансова криза (2008 року): причини, форми прояву та наслідки. Електронний ресурс. Режим доступу: https://stud.com.ua/19839/ekonomika/globalna_finansova_kriza_2008_roku_prichini_formi_proyavu_naslidkihttps://www.bbc.com/ukrainian/features-51994936 (дата звернення 26.04.2024).

22. Панасюк Тетяна. Акції, держоблігації та курс валют: як пандемія COVID-19 впливає на фінансові ринки. Новини 24. Електронний ресурс. Режим доступу: https://24tv.ua/economy/aktsiyi_derzhobligatsiyi_ta_kurs_valyut_yak_pandemiya_covid_19_vplivaye_na_finansovi_rinki_n1299590 (дата звернення 26.04.2024).

23. Чорна Надія. Велика депресія - економічна криза США і всього світу. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://discover.in.ua/history/velyka-depresija-ekonomichna-kriza-ssha-i-vsogo-svitu.html> (дата звернення 26.04.2024).

24. Глобальна фінансова криза 2008 року. Електронний ресурс. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7

%D0%B0_2008_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83 (дата звернення 05.05.2024).

25. Глобальна фінансова криза 2020 року. Електронний ресурс. Режим доступу:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0_2020_%D1%80%D0%BE%D0%BA%D1%83 (дата звернення 05.05.2024).

26. Жаліло Я.А., Шемаева Л.Г. Щодо напрямків антиінфляційної політики в умовах посилення інфляційних ризиків. Національний інститут стратегічних досліджень. Електронний ресурс. Режим доступу: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-11/antyinflyatsiina-polityka_01112021.pdf (дата звернення 05.05.2024).

27. Олексій Павлиш. Інфляція у США прискорилась до 40-річного рекорду. Економічна правда. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/11/682296/> (дата звернення 05.05.2024).

28. Бет Тіммінс, Деніел Томас. Інфляція: сім причин чому у світі ростуть ціни. BBC News. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60067101> (дата звернення 05.05.2024).

29. Арутюнян Р.Р. Причини і наслідки світової фінансової кризи в контексті глобалізаційних процесів. Одеський державний економічний університет. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/11335996.pdf> (дата звернення 10.05.2024).

30. Глобалізація світового фінансового середовища. Світові фінансові кризи. Сутність, виміри та форми прояву фінансової глобалізації. Електронний ресурс. Режим доступу: https://pidru4niki.com/1899100944193/finansi/globalizatsiya_svitovogo_finansovogo_seredovischa_svitovi_finansovi_krizi (дата звернення 10.05.2024).

31. Світові фінансові кризи. Електронний ресурс. Режим доступу: https://pidru4niki.com/1380020144195/finansi/svitovi_finansovi_krizi (дата звернення 10.05.2024).
32. Колінець Л. Б. Наслідки глобальних кризових явищ для економіки України. Л. Б. Колінець. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. (2018). Вип. 18(2). С. 54-57. Режим доступу: http://visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/18_2_2018ua/13.pdf (дата звернення 10.05.2024).
33. Як пандемія COVID-19 вплинула на економіку України — коментар Марії Репко. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ces.org.ua/how-covid19-affected-ukrainian-economy/> (дата звернення 10.05.2024).
34. Onyshchenko Volodymyr Аналіз впливу covid-19 на економіку України. Volodymyr Onyshchenko, Svitlana Sivitska, Anna Cherviak. Науковий журнал «Економіка і регіон». Полтава: ПНТУ (2021). Т. (1(80)). С. 6-14. Режим доступу: <https://journals.nupr.edu.ua/eir/article/view/2232> (дата звернення 10.05.2024).
35. Економіка України у 2023 році: головне. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/> (дата звернення 10.05.2024).
36. Національний банк України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://bank.gov.ua> (дата звернення 10.05.2024).
37. Маринич Т. О. Компаративний аналіз індикаторів фінансової стабільності України. Режим доступу: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/3582/1/5_2.pdf. (дата звернення 18.05.2024).
38. Дербенцев В. Д., Сердюк О. А., Соловйов В. М Синергетичні та еконофізичні методи дослідження динамічних та структурних характеристик економічних систем : монографія. Черкаси : БрамаУкраїна (2010). 287 с. Режим доступу: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/0564/1045/1/Monogr.pdf> (дата звернення 18.05.2024).

39. Береславська О. І. Сучасні банківські кризи: причини та ймовірність повторення. Науковий вісник національного університету ДПС України (2013). №3(62). С.78-83.
40. Богдан Т. Глобальні ризики боргового «нависання» у розвинутих країнах і засоби їх мінімізації. Т. Богдан. Вісник НБУ. (2014). №6. С.39-46.
41. Вовк В.Я. Діагностування кризи з боку центральних банків: зарубіжний та вітчизняний досвід. В.Я. Вовк, Ю.В. Дмитрик. Вісник НБУ (2013). №3. С.20-25
42. Кончин В.І. Причини та прояви боргової кризи в ЄС і суперницькі підходи антикризової політики / В.І. Кончин, М.В. Максименко // Київський інститут бізнесу та технологій (2012). №2(18). С.19-30.
43. Пластун О.Л. Роль індикаторів фондового ринку у прогнозуванні економічних криз. О.Л. Пластун, І.О. Макаренко. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. (2018). № 3 (5). С. 70- 77.
44. Гроші і кредит : навч. посібн. За ред. д-ра екон. наук, проф. М.І. Крупки. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка (2010). 408 с.
45. Волатильність. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Волатильність> (дата звернення 18.05.2024).
46. Безручко Д.С. Сучасна фінансово-економічна криза та роль процесів віртуалізації економіки. ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана». 2010. Режим доступу: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/576/Bezrychko.pdf?sequence=1> (дата звернення 25.05.2024).
47. Пельо А. Б. вплив віртуалізації фінансових ринків на конкурентноспроможність реально сектору економіки. Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, м. Київ. 2013. Режим доступу: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjRr-mVgb2GAxWKGRAIHXdeAFUQFnoECBQQAQ&url=http%3A%2F%2Fwww.con>

fcontact.com%2F20130214_econ%2F1_pelyo.htm&usg=AOvVaw120yoaoc_ChQkuQcZKwvXP&opi=89978449 (дата звернення 25.05.2024).

48. Васильєв С. Г. Віртуальна економіка: сутність, переваги, недоліки та напрями розвитку. С. Г. Васильєв, О. В. Обнявко, О. А. Онищенко. Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. (2016). Т. 15, вип. 1. С. 172-201. Режим доступу:<http://rinek.onu.edu.ua/article/view/93936/89470> (дата звернення 25.05.2024).

49. Статистичні дані сервісу Datacommons. Електронний ресурс. Режим доступу:
https://datacommons.org/place/country/USA?utm_medium=explore&mprop=amount&port=EconomicActivity&cpv=activitySource,GrossDomesticProduction&hl=ru
(дата звернення 25.05.2024).

50. Жалдак В.О., Тарасенко С.В. Особливості фінансових криз у 21 сторіччі та їх вплив на економіку України. Матеріали Міжнародної конференції «Міжнародні економічні відносини та сталий розвиток», Суми, СумДУ, 23 травня 2024.

51. Рябець Н.М., Тимків І.В. Віртуалізація глобальної економічної системи: кількісно-якісний вимір в сучасних умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів. Ефективна економіка. № 11. (2017). Режим доступу:
<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5890> (дата звернення 25.05.2024).

52. Vasilyeva, T., Kozyriev, V. (2017). Scientific and methodical approaches to determining the center-orientation of financial conglomerates with the factor and cluster analysis. *Business Ethics and Leadership*, 1(1), 5-15.

53. Musa A. Subeh, V. Boychenko. (2018). Causes, Features and Consequences of Financial Crises: a retrospective cross-country analysis. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(2), 111-122.

54. Bhowmik, D. (2018). Financial Crises and Nexus Between Economic Growth and Foreign Direct Investment. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 2(1), 58-74.

55. London Summit—Leaders’ Statement, — 2 April 2009. Электронный ресурс. Режим доступа: <https://web.archive.org/web/20091116001931/http://www.londonsummit.gov.uk/resources/en/PDF/final-communique> (дата звернення 23.05.2024).